

Konfliktno roditeljstvo i manipulativna ponašanja roditelja

Majdandžić, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:152890>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA**

Matea Majdandžić

**KONFLIKTNO RODITELJSTVO I MANIPULATIVNA
PONAŠANJA RODITELJA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNOG RADA

Matea Majdandžić

KONFLIKTNO RODITELJSTVO I MANIPULATIVNA
PONAŠANJA RODITELJA

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof.dr.sc. Marina Ajduković

Zagreb, 2022. godina.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Konfliktno roditeljstvo – teorijski okvir	2
3. Prilagodba djece na razdvajanje roditelja	6
4. Neprikladna i manipulativna ponašanja roditelja	9
4.1. Strategije manipulativnih ponašanja	12
4.2. Lažno optuživanje za zlostavljanje kao poseban oblik manipulacije.....	13
5. Otudjenje djeteta	15
5.1. Znakovi prepoznavanja otuđenja djeteta.....	16
5.2. Strategije otuđenja djeteta	17
5.3. Posljedice manipulativnih ponašanja i otuđenja djeteta.....	19
6. Tretmanske intervencije u konfliktnom razdvojenom roditeljstvu – uloga suda i centra za socijalnu skrb.....	19
6.1. Pristupi i programi pružanja podrške obitelji.....	21
6.2. Zaštita djece u postupcima	25
6.3. Lista za procjenu dobrobiti djeteta u situacijama konfliktnog razdvojenog roditeljstva.....	26
7. Poteškoće u radu i prijedlozi	26
8. Zaključak	29
Literatura.....	32

Konfliktno roditeljstvo i manipulativna ponašanja roditelja

Sažetak:

U Republici Hrvatskoj svaki treći brak završava razvodom, a mnogi roditelji maloljetne djece i nakon razvoda ostaju u teškom i trajnom sukobu. Pritom se služe raznim manipulativnim ponašanjima kako bi se osvetili bivšem partneru ili ostvarili drugu korist. Takva roditeljska ponašanja ostavljaju nepovoljne posljedice na dobrobit djeteta, otežavaju njegovu prilagodbu djece na razdvajanje roditelja i mogu dovesti do emocionalnog zlostavljanja i otuđenja. Cilj ovog diplomskog rada je prikazati dosadašnje spoznaje o konfliktnom roditeljstvu, opisati neprikladna, manipulativna i otuđujuća ponašanja koja se uočavaju kod roditelja u situacijama konfliktnog roditeljstva, posljedice takvih ponašanja i prilagodbu djece na razdvajanje roditelja te prikazati tretmanske intervencije koje postoje unutar sustava socijalne skrbi u takvim slučajevima.

Ključne riječi: konfliktno roditeljstvo, manipulativna ponašanja, otuđenje djeteta, posljedice razvoda, prilagodba djeteta

Interparental conflict and manipulative parenting behaviours

Summary:

In the Republic of Croatia, every third marriage ends in divorce, and many parents of minor children remain in a difficult and permanent conflict even after the divorce. At the same time, they use various manipulative behaviors in order to take revenge on their ex-partner or achieve other benefits. Such parental behaviors leave negative consequences for the child's well-being, make it difficult for children to adapt to the separation of their parents, and can lead to emotional abuse and alienation. The aim of this thesis is to present the current knowledge about conflict parenting, to describe inappropriate, manipulative and alienating behaviors that are observed in situations of conflict parenting, the consequences of such behaviors and children's adaptation to parental separation, and to show the treatment interventions that exist within the social welfare system in such cases.

Keywords: conflict parenting, manipulative behaviours, alienation, consequences of divorce, children's adaption

Izjava o izvornosti

Ja, Matea Majdandžić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Matea Majdandžić, v.r.

21.9.2022.

1. Uvod

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, svaki treći brak u Hrvatskoj završava razvodom no odnos između partnera koji imaju maloljetnu djecu često ne prestaje razvodom nego on postaje dinamičan i promjenjiv (Graham i Edwards, 2008., Majnarić, 2021.). U postupku razvoda bivši partneri suočavaju se s raznim izazovima i novim okolnostima koje mogu biti prijetnja njihovoj dobrobiti, pri čemu se visoka razina konflikta javlja kod 5 do 25% bivših partnera s maloljetnom djecom (McIntosh, 2003., Neff i Cooper, 2004., Smyth i Moloney, 2017., van der Wal i sur., 2019., Majnarić, 2021.). Zajednička odgovornost za djecu osuđuje bivše partnere na kontinuirane interakcije tijekom vremena (Fischer i sur., 2005., Lange i sur., 2021.). Pritom roditelji u sukobu opisuju svoje međuroditeljske susrete u vezi s djetetom kao vrlo stresne za njih (Target i sur., 2017.). Mitcham, Smith i Henry (2003., Anderson, 2011.) ističu da 8–12% parova koristi sudski sustav za održavanje ciklusa vječnog sukoba te se njihovi sporovi nastavljuju čak 2-3 godine nakon razvoda, dok Emery (1999., Anderson i sur., 2011.) procjenjuje da su brojevi mnogo veći, sugerirajući da je čak jedna trećina razvedenih roditelja u teškom i trajnom sukobu.

Roditelji u sukobima imaju poteškoća s fokusiranjem na potrebe svoje djece za razliku od njihovih vlastitih i često ne uspijevaju zaštititi djecu od vlastite ljutnje. Pritom pokušavaju steći kontrolu nad svojim partnerom stavljajući dijete u sredinu sukoba, vršeći pritisak na dijete da zauzme stranu ili igra ulogu glasnika čime iskazuju različita neprikladna i manipulativna ponašanja (Johnston i Roseby, 2005.).

Interes javnosti po pitanju ove teme je velik, pri čemu se često mogu vidjeti medijski istupi pojedinih roditelja koji zagovaraju svoje stavove, obraćajući se medijima nakon ovrha i sudskih presuda tijekom čega je stav stručnjaka često zanemaren (Roje Đapić i Buljan Flander, 2019.). S jedne strane u javnosti i sudskoj praksi se vodi rasprava o prepoznavanju manipulativnih, neprikladnih i otuđujućih ponašanja usmjerenih na djecu u situacijama visoko konfliktnog razvoda, dok s druge strane istraživanja jasno upozoravaju da se djeca često nalaze u sukobu roditelja ili su svjedoci sukoba, a time ulaze u rizik od emocionalnog zlostavljanja. Ideja da je otuđenje djeteta od roditelja raširena i štetna pojava popraćena je pritužbama da socijalni radnici ne prepoznaju njegovo postojanje i raširenost ili da se njime

manipulira u sudskim postupcima pa se često dovodi u pitanje znanstvena utemeljenost tih pojmova i kompetentnost stručnjaka u sustavu socijalne skrbi i pravosuđa.

Cilj ovog rada je povezati i na jednom mjestu prikazati dosadašnje spoznaje o konfliktnom roditeljstvu, opisati neprikladna, manipulativna i otuđujuća ponašanja koja se uočavaju kod roditelja u situacijama konfliktnog roditeljstva, posljedice takvih ponašanja i prilagodbu djece na razdvajanje roditelja te prikazati tretmanske intervencije koje postoje unutar sustava socijalne skrbi u takvim slučajevima.

2. Konfliktno roditeljstvo – teorijski okvir

Jedna od dimenzija suroditeljstva je stupanj u kojem se roditelji međusobno podržavaju u ostvarivanju roditeljske uloge. S jedne strane postoje roditelji koji podupiru postupke i napore drugog roditelja, dok s druge strane postoji oni koji potkopavaju i kritiziraju odgojne postupke drugog roditelja. Navedena ponašanja utječu na kvalitetu roditeljstva, odgojnih postupaka i na razvoj djeteta (Feinberg i sur., 2012., Pećnik i Klarić, 2020.). Prema istraživanjima, postoje tri profila zajedničkog roditeljstva nakon razvoda: visokokonfliktno roditeljstvo, paralelno suroditeljstvo i kooperativno suroditeljstvo, pri čemu roditelji klasificirani kao visokokonfliktni pokazuju nisku razinu zajedničkog roditeljstva, dogovora, podrške i podjele rada oko brige za djecu (Lamela i sur., 2016.).

Istraživanja sukoba unutar parova otkrila su da određena razina sukoba zapravo može biti korisna za odnose u paru (Gottman, 1994., Anderson i sur., 2011.), a uspješne strategije upravljanja sukobima omogućuju parovima da komuniciraju na načine koji potiču razumijevanje, rješavaju razlike i potiču intimnost (Anderson i Sabatelli, 2007., Anderson i sur., 2011.). No, u interakcijama visokokonfliktnih parova visoka razina sukoba zauzima značajno mjesto pri čemu je sukob stalno potencijalan i prevladava atmosfera napetosti (Cuber i Harroff, 1972., Anderson i sur., 2011.).

Kada govorimo o konfliktnom roditeljstvu, radi se o roditeljima koji su u procesu razvoda, odnosno raskida zajednice dvije godine ili dulje i čiji odnos karakteriziraju: visoka razina srdžbe, neprijateljstvo, nepovjerenje, incidenti verbalne ili fizičke agresije, velik broj sudskih postupaka te trajne poteškoće u komunikaciji i suradnji oko brige za djecu (Lahlah, 2018., Ajduković 2018.).

Roditelji u visokom konfliktu uključeni su u nerazriješeni, dugotrajni sukob koji karakterizira neprijateljstvo, međusobno okrivljivanje, nemogućnost preuzimanja odgovornosti za svoju ulogu u sporu, neuspješni pokušaji rješavanja sukoba bez pomoći, neuspjeh standardnih intervencija koje koristi pravni sustav i drugih kao što su savjetovanje roditelja, posredovanje pri razvodu ili edukacija roditelja (Anderson i sur., 2011.). Konflikti, odnosno sukobi pri razvodu mogu biti simptomi intenzivnih emocionalnih odnosa koji se manifestiraju kroz neprijateljstvo, nemogućnost suradnje i kontinuiranu pravnu borbu. Sukob u ovom slučaju služi kao obrana i kao zamjena za rad na složenosti osjećaja koji su dio postupka razvoda (Johnston i Roseby, 1997.).

Hetherington i Kelly (2002., Kelly 2003.) pod visokokonfliktnim razvodom smatraju razvod u kojem partneri nisu u mogućnosti razriješiti svoje razlike, u kojem se događaju neprekidne svađe između roditelja te se djeca nalaze u središtu konflikta bivših partnera. Pritom roditelji često osjećaju sram i ranjivost koji pretvaraju njihovu percepciju u „crno-bijela“ pitanja, odnosno „Ja sam dobar, a moj suprug je zao“ te sebe vide kao „dobrog“ roditelja, dok drugog predstavljaju kao „lošeg“ (Elrod, 2001., Anderson i sur., 2011.).

Philyaw i Thomas (2013., Pećnik i Klarić, 2020.) konfliktnim roditeljstvom nazivaju stil „ulje i voda“ kojim opisuju roditelje koji nisu u stanju raditi na partnerstvu, održavaju dugotrajni sukob, vrijeme i emocije usredotočuju na borbu s bivšim partnerom, a djecu stavljaju u drugi plan pri čemu napetost između roditelja uznemiruje i zbunjuje dijete koje sebi pripisuje krivnju za to stanje.

U potrazi za sveobuhvatnijom definicijom visokokonfliktnog roditeljstva mogla bi se izdvojiti ona autorice Johnston (1994.) koja pojmom visoki konflikt predlaže opisivanje slučajeva kada:

- postoji visoki postotak parnica i ponovljenih parnica,
- postoje visoke razine bijesa i nepovjerenja među bivšim partnerima te poteškoće u komunikaciji o djeci,
- postoje ozbiljna pitanja nasilja u obitelji, kada je jedan supružnik bio nasilan, a nasilje se nastavlja i nakon razdvajanja,
- postoji otuđenje djeteta kao rezultat ponašanja ili stava jednog roditelja.

Kada gledamo zakonodavni okvir, ne postoji zakonodavna definicija koja bi opisivala konfliktno roditeljstvo. Pitanje razvoda braka u Republici Hrvatskoj regulirano je Obiteljskim zakonom (NN 103/15) koji jasno određuje koja je uloga centra za socijalnu skrb u slučaju razvoda braka i u donošenju odluke o životu djeteta nakon razvoda roditelja. Roditelji koji su se odlučili na razvod braka, a imaju zajedničko maloljetno dijete dužni su, prema Obiteljskom zakonu (NN 103/15), sudjelovati u postupku obveznog savjetovanja, koji se provodi u centrima za socijalnu skrb zbog zaštite najboljeg interesa djeteta. Ako ne postignu sporazum, o najboljem interesu djeteta odlučivat će sud. Postavlja se pitanje jesu li spomenute zakonske mjere dovoljne i omogućavaju li institucijama adekvatno reagiranje u situacijama konfliktnog roditeljstva.

Anderson i sur. (2011.) ističu kako postojeća stručna literatura ne nudi konsenzus o tome što se točno događa unutar ovih visoko konfliktnih odnosa niti što razlikuje parove koji sudjeluju u redovitom sukobu od onih koji sudjeluju u visokom sukobu. Ilustrirajući određene slučajeve konfliktnog roditeljstva zaključuju kako je pojava nasilja česta među ovim partnerima te partneri često uključuju druge u njihov sukob, primjerice odvjetnike, suce, terapeute, policiju, školsko osoblje, širu obitelj i djecu. Prema Neffu i Cooperu (2004., Anderson i sur., 2011.), obiteljski sudovi i stručnjaci troše 90% svog vremena na 10% populacije koja se smatra visoko konfliktnom. Ovi roditelji koriste sudove kao način da kontroliraju, kazne i javno osude svog bivšeg supružnika za njegova ili njezina nedjela i time odugovlače pravni proces kako bi spriječili prekid braka i omogućili drugom roditelju da nastavi brak (Coates i sur. 2004., Anderson i sur., 2011.).

Smyth i Moloney (2017.) također ističu nedostatak jasnog, konačnog koncepta za slučajeve razvoda kod kojih su roditelji u sukobu. Predložili su da se pojam visokokonfliktnog razvoda odredi unutar dvije situacije. Prva se odnosi na slučaj kada roditelji ne mogu postići dogovor o određenim temama tijekom razvoda, a što uzrokuje dovoljno sukoba da je potrebna pravna intervencija. Druga se odnosi na dinamiku između dva partnera koja se javlja kao odraz njihove osobnosti i pitanja disfunkcije međusobnog odnosa, više nego sam sadržaj sukoba. Navedeni autori izdvajaju kako je mržnja između roditelja vrijedna razmatranja u kontekstu objašnjavanja konfliktnog roditeljstva. Ukorijenjenu mržnju odnosno negativnu privrženost bivšem partneru

karakterizira negativna procjena osobina drugog roditelja uz djelomično ili potpuno iskrivljene informacije, pri čemu jedan roditelj drugog roditelja (bivšeg partnera) procjenjuje takvim da ne zaslužuje poštovanje kao osoba i kao roditelj (Augsburger, 2004., Smyth i Moloney, 2017.).

U potrazi za čimbenicima potencijalnog velikog sukoba među roditeljima, Fisher i sur., (2005., Polak i Saini, 2018.), izdvajaju financijske probleme. Sukob se može temeljiti na tome kako roditelji raspolažu financijama nakon razdvajanja što uključuje i pitanja uzdržavanja djeteta, podjele imovine i slično. Friedman (2004., Polak i Saini, 2018.) navodi kako sukob može biti potaknut i od šireg sustava (proširene obitelji, prijatelja, terapeuta, odvjetnika). Sukobima među roditeljima mogu doprinijeti i sram, poniženje ili povrijeđenost koje doživljavaju od bivšeg partnera (Hopper, 2001., Majnarić, 2021.). Wallerstein (1991., Majnarić, 2021.) dodaje još i prijašnju povijest destruktivnih odnosa u braku, nasilje, žalovanje za gubitkom ideje o obitelji, konflikt između idealizirane i negativne slike o partneru.

Na sukob među roditeljima mogu utjecati razni unutarnji i vanjski čimbenici kao što su npr. osobine i individualne karakteristike roditelja, pravni sustav ili uloga stručnjaka pa se postavlja pitanje koje čimbenike uopće uzeti u obzir prilikom definiranja tog pojma. Autori se slažu oko toga da pojam konfliktnog roditeljstva nije jednostavno definirati na način da se uzmu u obzir svi čimbenici. Ako se uspoređuju spomenute definicije, mogu se vidjeti neke zajedničke točke, primjerice poteškoće u komunikaciji i nesuradnja koja rezultira dugotrajnim sudskim postupcima i ponovljenim parnicama, a imaju negativan učinak na djecu.

Kad je riječ o teorijskom okviru koji bi objasnio pojavu konfliktnog roditeljstva i manipulativnih ponašanja važno je spomenuti ekološki transakcijski model uz pomoć kojeg se pokušavaju razumjeti rizični faktori, indikatori i posljedice visokokonfliktnog razvoda i roditeljskog razdvajanja. Iz ekološkog transakcijskog modela vidljivo je da je visoki konflikt složena integracija više sustava koji okružuju obitelj, bračni par i djecu. Prema tome ni jedna definicija ne nudi jedno opće rješenje koje sadržava sve aspekte problema i nijedan određeni faktor ne pruža bolji uvid u razvoj visokog konflikta u odnosu na druge faktore (Polak i Saini, 2018.).

Bergman i sur., (2017.) istraživali su razloge u pozadini obiteljskog sukoba. Većina sukoba među roditeljima definirana je kao sukob vrijednosti koji proizlazi iz

brige oko sposobnosti drugog roditelja da se brine o mlađoj djeci i poteškoćama u suradnji. Pored toga, izvor sukoba vrijednosti mogu biti ovisnosti roditelja, postojanje nasilja, dječje želje, psihička bolest. S druge strane, utvrdili su i postojanje sukoba interesa koji može biti vezan uz podjelu vremena s djetetom, nedostatak komunikacije, financije ili prebivalište djeteta.

Viša razina percipiranog neodobravanja socijalne mreže značajno je povezana s više sukoba u roditeljstvu i nižim razinama oprosta što potvrđuje rezultate ranijih istraživanja koja zaključuju da bivši partneri koriste podršku prijatelja i obitelji kako bi opravdali razvod (Sprecher i Felmlee 2000., Visser i sur., 2017.). Sukladno tome, roditelji koji su spremniji oprostiti jedni drugima prijestupe ili prošlost mogu biti sposobniji i staviti dobrobit svoje djece na prvo mjesto. No, ako roditelji percipiraju da njihovi prijatelji ili šira obitelj okrivljuju bivšeg partnera za pogreške i govore negativno o tom partneru, roditeljima je teže oprostiti što se onda održava i na trajnost sukoba među njima (Visser i sur., 2017.).

3. Prilagodba djece na razdvajanje roditelja

Istraživanja pokazuju kako dobra prilagodba djece na razdvajanje roditelja ovisi o tome kakvo će biti roditeljstvo oba roditelja, kakva je komunikacija između roditelja međusobno i roditelja i djeteta te u kojoj mjeri su roditelji usklađeni (Buchanan i sur., 1996., Margolin i sur., 2001., Pećnik i Klarić, 2020.). Prema Wenar (2003., Matošević, 2020.) oba roditelja nakon razvoda pokazuju manje bliskosti i komunikacije s djecom, a samo 8% majki i 12% očeva opisuju svoj odnos nakon razvoda kao pozitivan (McIntosh i Long, 2005., Matošević, 2020.). Klarić (2016., Pećnik i Klarić, 2020.) navodi kako svako peto dijete izvještava o učestalim ili povremenim roditeljskim sukobima, pri čemu djeca koja su prošla iskustvo razdvajanja roditelja pokazuju višu razinu sukoba među roditeljima pa se postavlja pitanje kakva je prilagodba djece nakon razvoda, a pogotovo one koja su izložena sukobima među roditeljima.

Postoje različiti tipovi reakcija djece na razdvajanje roditelja. Wallerstein i Kelly (1980., Čavrović, 2007.) navode sljedeće: strah od napuštanja, zabrinutost za život roditelja, izražavanje tuge, usamljenost, odbačenost, sukob odanosti, bijes i agresija. Neki autori dodaju još negiranje, povlačenje, osjećaj da se trebaju truditi biti

bolji kako bi se roditelji pomirili, osjećaj krivnje, samooptuživanje i na kraju prihvaćanje (Čudina-Obradović, i Obradović, 2006.). McIntosh i Long (2005., Matošević, 2020.), navode kako je tuga najčešći osjećaj koji djeca doživljavaju vezano uz sukob među roditeljima, a zatim strah i ljutnja koju slijedi samookrivljavanje. Pri tome starija djeca postaju posrednici sukoba, dok mlađa reaguju poricanjem ili imaginacijom.

Literatura navodi kako postoje tri tipa razdvajanja roditelja obzirom na uspješnost komunikacije među njima, a to su: razvod u kojem roditelji ostaju u prijateljskom odnosu; razvod u kojem se dogovaraju korektno, a nisu bliski i visokokonfliktni razvod u kojem se sukob nastavlja ili postaje jači (Johnston i Cambell, 1999., Roje Đapić i Buljan Flander, 2019.). Upravo je stupanj roditeljskog konflikta jedan od glavnih čimbenika koji određuje prilagodbu djeteta na razdvajanje roditelja, pri čemu sukobljeno roditeljstvo, narušavanje autoriteta drugog roditelja, poticaj na zauzimanje strana i slična ponašanja kod djece mogu dovesti do dugoročnih posljedica. Teyber (2001., Protulipac, 2021.) uz izloženost roditeljskim sukobima kao odrednice pojave problema kod djece nakon razvoda navodi još i neadekvatno roditeljsko postupanje, sukob lojalnosti i parentifikaciju kao posljedicu pretjeranog oslanjanja roditelja na dijete pri čemu dijete preuzima roditeljsku ulogu što dovodi do pretjeranog osjećaja odgovornosti za druge i poteškoća u uspostavljanju intimnih odnosa u odrasloj dobi.

Sva djeca (uključujući djecu nakon razvoda) imaju koristi kada se njihovi roditelji uključe u autoritativno roditeljstvo, odnosno stil roditeljstva koji kombinira emocionalnu podršku i reagiranje na dječje potrebe čvrstinom, visokim očekivanjima i stalnim nadzorom. Također, za dobrobit djece najbolje je da su roditelji u mogućnosti uzdržavati pozitivni suroditeljski odnos u godinama nakon razvoda, unatoč komplikacijama života u odvojenim kućanstvima pri čemu je posebno važno da roditelji ne upliću svoju djecu u sporove oko smještaja djece, posjeta i alimentacije i sl. (Amato, 2014.). Joyce (2016., Majnarić, 2021.), naglašava povezanost ponovljenih, dugotrajnih i neprijateljskih sudskih sporova s fizičkim i mentalnim zdravlje djece.

Teorija emocionalne sigurnosti tvrdi da izloženost međuroditeljskom sukobu prijeti osjećaju emocionalne sigurnosti djeteta unutar obiteljskog sustava i posebno unutar roditeljskog podsustava. Narušen osjećaj sigurnosti u obiteljskom sustavu

ometa djetetovu sposobnost da regulira emocije i ponašanja u suočavanju sa stresom, nosi rizik od psihopatologije i drugih oblika neprilagođenosti (Davies i Cummings, 1994., O'Hara i sur., 2019.).

Druga teorija kognitivno-kontekstualnog okvira usredotočuje se na dječje kognitivne reakcije na sukob kao ključne posrednike koji povezuju izloženost sukobu i razvoj psihopatologije kod djece. Djetetova kognitivna procjena događaja sukoba pod utjecajem je konteksta u kojem se sukob događa što određuje njegove emocionalne i ponašajne odgovore na sukob. Istraživanja pokazuju kako stupanj u kojem se djeca osjećaju ugroženo i okrivljuju sebe kao odgovor na međuroditeljski sukob posreduje u povezanosti sukoba i razvoja internaliziranih i eksternaliziranih problema (Grych i sur., 2003., O'Hara i sur. 2019.).

Treća teorija govori o tome da djeca uče po modelu i tako mogu usvojiti agresivna roditeljska ponašanja. Djeca mogu oponašati takvo rješavanje problema zbog čega ih okolina može okarakterizirati kao djecu s problemima u ponašanju. Postoji i objašnjenje prema kojem roditelji pokazuju slabije obavljanje roditeljske uloge iz razloga što su preokupirani bračnim problemima i samim tim manje paze na ponašanje svoje djece (Emery, 1982., Davison i Neale, 1999., Matošević, 2020.). Problemi u ponašanju mogu biti rezultat djetetovog pokušaja da preusmjeri pažnju roditelja na sebe (Minuehin 1974., Davison i Neale, 1999., Matošević, 2020.).

Djeca čiji su roditelji u visokokonfliktnom razvodu pokazuju više antisocijalnih ponašanja, teško uspostavljaju i održavaju vršnjačke odnose, koriste nasilno ponašanja kako bi riješili probleme, u školi se teže prilagođavaju, pokazuju strah od bliskosti, ulaze u nestabilne partnerske odnose, pokazuju nisko samopoštovanje, a visoku razinu anksioznosti i depresivnosti te često krivnju prebacuju na sebe (Boyan i Termini, 2005., Firestone i Weinstein, 2004., Hetherington i Kelly, 2002., Roje Đapić i Buljan Flander, 2019.).

Sobolewski i Amato (2007.) ističu kako nastojanje djeteta da održi bliski kontakt s oba sukobljena roditelja može biti dodatan izvor stresa i nelagode jer dovodi dijete u psihološku dilemu. Stoga neka djeca profitiraju nakon razvoda budući da im se tako stvara prilika za odrastanjem u mirnijem okruženju. Razdvajanje roditelja može imati pozitivne posljedice za djecu ukoliko je razvodu braka prethodilo nasilje u

obitelji jer u tom slučaju razvod predstavlja izlaz iz nepovoljne situacije (Simons i sur., 1996., Čavrović 2007.).

Na prilagodbu djeteta na razdvajanje roditelja utječu i drugi čimbenici kao što su način suočavanja sa stresom, postojanje drugih nepovoljnih okolnosti, drugi značajni odnosi, dob djeteta i intenzitet stresora (Čavrović, 2007.). Što se tiče dobi, predškolska djeca se češće od starije djece osjećaju odgovornom za uzrok razvoda, dok će starija djeca vjerojatno držati do toga da je jedan roditelj odgovoran za razvod (Wallerstein, 1983., Leon, 2003.).

Leon (2003.) navodi kako čimbenici prilagodbe djeteta na razdvajanje roditelja ovise o stupnju razvoja djeteta. Rizični čimbenici koji su uočeni uključivali su spol (muški), lošu kvalitetu roditeljstva (nedosljedna disciplina, nedostatak kontrole, manjak toplina, loša komunikacija), sukobe među roditeljima i nedostatak kontakta s očevima, nasilje u obitelji, ekonomske teškoće, ometanje rutine i vremena koje je dijete uobičajeno provodilo s drugim roditeljem, rano uključivanje novih partnera/partnerica roditelja, rano stupanje roditelja u novi brak, gubitak kontakta s jednim roditeljem, lošu prilagodbu jednog ili oba roditelja na razvod, djetetov gubitak osjećaja sigurnosti i predvidljivosti.

Sandler i sur. (2008., Matošević, 2020.) ističu kako su sukobi među roditeljima povezani s internaliziranim i eksternaliziranim problemima djece, ali postojanje topline i dobrog odnosa bar jednog od roditelja prema djetetu važan je zaštitni čimbenik te može smanjiti rizik od pojave problema. Ostali zaštitni čimbenici koji doprinose boljoj prilagodbi djece su podržavajući odnos s jednim roditeljem, konzistentnost odgoja, pozitivan odnos s braćom i/ili sestrama, stabilna okolina, jasna očekivanja i podrška od strane stručnjaka (Baris i sur., 2001., Profaca, 2010.).

4. Neprikladna i manipulativna ponašanja roditelja

Prijelaz iz partnersko-roditeljske uloge u samo roditeljsku ulogu kod nekih roditelja rezultira poteškoćama u prilagodbi što dovodi do iskazivanja neprikladnih ponašanja prema djetetu. Slabe roditeljske kompetencije, sukobi, manjak suradnje s drugim roditeljem i nemogućnost suočavanja s novim okolnostima samo su neki od razloga za pojavu takvih ponašanja. U radu s roditeljima, važno je znati odrediti razliku

između neprikladnih i manipulativnih ponašanja. Određena ponašanja mogu u isto vrijeme biti neprikladna i manipulativna, a ključna razlika je u namjeri, intenzitetu i ustrajnosti roditelja koji se ponaša na takav način. Dakle, svako manipulativno ponašanje ujedno je i neprikladno, ali svako neprikladno ponašanje ne mora biti i manipulativno (Ajduković i Sladović Franz, 2021.).

Vandervalk i sur., (2004., Pećnik i Klarić, 2020.) istraživali su promjene u roditeljstvu nakon razvoda braka te kod roditelja uočili smanjenu toleranciju na djetetove poteškoće, iskazivanje smanje podrške, nježnosti, smanjenu uključenost u svakodnevne aktivnosti djece, nerealna očekivanja i nedosljednost i neujednačenost u odgojnim postupcima (prevelika kontrola ili izostanak nadzora). Pri tome, majke pokazuju nižu razinu nadzora i discipline, neučinkovitost i nedosljednost, dok su očevi isključeni i manje dostupni, ali pokazuju veću kontrolu i disciplinu.

Postoji nekoliko istraživanja koja govore o osobinama roditelja koji iskazuju manipulativna i/ili otuđujuća ponašanja. Za roditelje - otuđitelje karakteristično je narcisoidno i paranoidno ponašanje u interakcijama te perfekcionizam, eksternalizacija i naglašena ljutnja uz odsustvo tuge (Kopetski, 1998.b, Protulipac, 2021.). Osim toga, karakterizira ih i kontrolirajuće ponašanje, paranoične crte osobnosti, nemogućnost reguliranja ljutnje i ovisni stil roditeljstva (Kopetski, 1998., Johnston i sur., 2005., Garber, 2011., Warshak, 2015.).

Pored navedenog, roditelji – otuđitelji češće koriste obrambene mehanizme projekcije i negiranja (Siegel i Langford, 1998., Bernet i sur., 2010., Protulipac, 2021.). Ganiban i sur., (2009., Majnarić, 2021.) ističu kako je osobnost glavni faktor o kojem ovisi sposobnost nošenja pojedinca s psihološkim procesima koji su vezani za razvod i odnos među roditeljima. Uočena ponašanja prema van der Wal, Finkenauer i Visser (2019.) su kritičnost, okrivljavanje, hostilnost i odbijanje preuzimanja odgovornosti u sporovima. S druge strane neki autori ističu utjecaj sredstava ovisnosti zbog kojih se kod roditelja javljaju poteškoće s reguliranjem emocija što dovodi do sukoba (Wade i Pevalin, 2004., Gilmour, 2004.).

Clemente i sur., (2020.) ispitivali su odnos između mračne trijade i uporabe djece kao sredstva za „napad“ na drugog roditelja nakon prekida veze te spremnost roditelja na manipulacije u pravosudnim postupcima. Objektivni cilj bio je izraditi ljestvicu koja bi mjerila spremnost na laganje i korištenje djece za nanošenje štete

drugom roditelju koja bi se mogla iskoristiti u stručnoj praksi. Istraživanje je pokazalo da su mračne trijade adekvatni pokazatelji manipulacije u pravosuđu. Postoji niz roditelja koji su spremni lagati u sudskom procesu, pa čak i manipulirati svojom djecom kako bi naudili drugom roditelju. Ovi roditelji su više makijavelistički, narcisoidni i imaju subkliničku psihopatsku osobnost.

Bivši partneri s narcisoidnim osobinama često imaju poteškoća s preuzimanjem odgovornosti za vlastito ponašanje i umjesto toga krive druge za sukob. Smatra se da te osobe ne mogu vidjeti ili odgovoriti na potrebe i želje svoje djece kao različite, odvojene i možda različite od svojih. Traženje skrbnništva nad djetetom moglo bi zadovoljiti vlastitu potrebu ili želju za osvetom ili ranjavanjem bivšeg supružnika, a olakšanje i zadovoljstvo mogu proizaći iz povrjeđivanja drugog roditelja umjesto postizanja najboljeg mogućeg plana roditeljstva za dijete (Donner, 2006., Polak i Saini, 2018.).

Maljuna i sur., (2020.) navode kako su prekidi partnerske zajednice roditelja sa simptomima emocionalno nestabilne ličnosti obilježeni visokom razinom sukoba među roditeljima, nemogućnošću postizanja sporazuma oko ostvarivanja sadržaja roditeljske skrbi, manipulativnim ponašanjem i manipulacijom djetetom, bivšim partnerom, stručnjacima i sustavom. Pritom roditelji s emocionalno nestabilnom ličnosti, osjetljivi na odbacivanje, pažnju usmjeravaju na djecu kako bi smanjili osjećaj usamljenosti, a često djecu koriste kao sredstvo ucjene i kažnjavanja bivšeg partnera (Kasalova i sur., 2018., Maljuna i sur., 2020.). Time potvrđuju da su moguće manipulativno ponašanje roditelja tijekom i nakon raspada obitelji objašnjeni specifičnim osobinama osobnosti roditelja.

Dakle, većina autora povezuje mentalno zdravlje roditelja i visoke konflikte među njima. Roditelji s problemima mentalnog zdravlja i osobnosti općenito teško stvaraju i održavaju prijateljstva, pogotovo s bivšim partnerom te imaju veće poteškoće u reguliranju emocija što dovodi do toga da navedeni problemi s mentalnim zdravljem mogu biti prisutni i prije, ali se raspadom obitelji pogoršavaju (Johnston i sur., 2009., Polak i Saini, 2018.). Osobine visokokonfliktnih parova uključuju i iskrivljenu sliku o sebi (nisku ili grandioznu), poteškoće u pokretanju ili dovršavanju zadataka, nesposobnost rješavanja sukoba, strah od gubitka (Prescott, 2006., Polak i Saini, 2018.).

S druge strane, osobine otuđenog roditelja su pasivnost, popuštanje u sukobima kao rezultat osobnosti ili prilagodbe na odnos s kontrolirajućim partnerom, a u nekim slučajevima utvrđena je depresivnost i anksioznost (Kopetski, 1998.b, Protulipac, 2021.). Kelly i Johnston (2001., Kelly, 2003.) utvrđuju kako takvi roditelji u postupcima često izgube empatiju, postaju manje dostupni djeci te time produbljuju otuđenje.

4.1. Strategije manipulativnih ponašanja

„Manipulativni oblici ponašanja mogu se uočiti kod roditelja s kojim dijete ostaje živjeti, kao i kod roditelja s kojim se dijete susreće i druži, a riječ je o nizu ponašanja, verbalnih i neverbalnih poruka roditelja koji djetetu šalju negativnu poruku o drugom roditelju s ciljem njegova isključivanja iz života djeteta i otuđivanju djeteta od roditelja“ (Filipović, Osmak-Franjić, 2010.).¹

U praksi se manipulacija primjećuje od strane roditelja s kojim dijete ne živi, a koji vrijeme koje mu je određeno za kontakte s djetetom koristi kako bi slao negativne poruke djetetu o drugom roditelju, daje negativne komentare o odgojnim postupcima drugog roditelja, želi saznati što više informacija o načinu života bivšeg partnera (Filipović, Osmak-Franjić, 2010.).

Maljuna i sur. (2020.) nakon istraživanja sa stručnjacima iz Odjela za zaštitu djece, obitelji i braka, uz manipulaciju djetetom, razlikuju i:

- manipulaciju drugim roditeljem (ometanje susreta, ocrnjivanje drugog roditelja, njegovog novog partnera i članova obitelji, formalna uključenost u tretman, ometanje na radnom mjestu, neosnovane prijave),
- manipulaciju sustavom (neosnovano traženje intervencija, neosnovane prijave, lažno optuživanje za zlostavljanje, povlačenje prijava, žalbe na svaku odluku, odbijanje vještačenja, pozivanje na psihologijski nalaz koji njima ide u prilog),
- manipulaciju sustavom socijalne skrbi (lažne optužbe, formalna uključenost u tretman, pritisci na stručnjake, traženje propusta u radu, zastrašivanje stručnjaka,

¹ Djeca i konfliktni razvodi: Zbornik priopćenja s Godišnje konferencije Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe i stručnih rasprava Pravobranitelja za djecu RH. Zagreb: Pravobranitelj za djecu, 2010.. str. 62.

kaznene prijave, pozivanje medija, samostalan odlazak u sigurnu kuću i napuštanje sigurne kuće).

Manipulativno i osvećujuće ponašanje roditelja može ovisiti o njihovoj percepciji odnosa sa stručnjakom, na način da ukoliko imaju dojam da su stručnjaci na njihovoj strani smatraju ih izvorom podrške. Suprotno tome, ukoliko smatraju da su stručnjaci na strani bivšeg partnera reagiraju manipulativnim i osvećujućim ponašanjem (Kassalova i sur., 2018., Maljuna i sur., 2020.).

Poseban oblik manipulacije je i „Kotač moći i kontrole“ kojim se opisuje nasilje muškaraca u partnerskim odnosima pri čemu muškarac koristi djecu kako bi uspostavio moć i kontrolu nad partnericom. Oblici takvog nasilja mogu biti slanje poruka putem djece, emocionalne ucjene, prijetnje oduzimanjem djece i sl., a mogu se događati tijekom i nakon prekida partnerske veze (Ajduković, Mamula, Pećnik i Töle, 2004., Ajduković i Sladović Franz, 2021.).

4.2. Lažno optuživanje za zlostavljanje kao poseban oblik manipulacije

Optužbe vezane uz zlostavljanje djece u postupku i nakon razvoda braka povezane su sa sporovima vezanim uz razvod ili donošenje odluke s kojim će roditeljem dijete živjeti (Benedek i Scetky, 1984., Besharov, 1986., Coleman, 1985., Gardner, 1985., Green, 1986., Wakefield i Underwager, 1988., Buljan Flander, 2010.). Pored optužbi za partnerova ponašanja poput bračne nevjere, zlouporabe droge ili alkohola, ekonomskih problema, mentalne bolesti partnera, optužba za zlostavljanje djeteta posebno je osjetljiva jer uključuje velik broj stručnjaka koji moraju brzo reagirati u svrhu zaštite dobrobiti djeteta. Pritom je važno razlikovati nedokazane optužbe od namjerno proizvedenih. 15% „lažnih optužbi“ roditelja zapravo budu izraz dobronamjerne sumnje roditelja izazvane otkrivanjem djetetovih ozljeda, sumnjivog ponašanja i sl. (Thoennes i Pearson, 1989., Buljan Flander, 2020.). S druge strane, postoje roditelji koji namjerno pokreću lažne optužbe za zlostavljanje kako bi manipulirali pravnim, zdravstvenim i socijalnim sustavom s ciljem dobivanja skrbi za dijete ili zbog osvete prema bivšem partneru.

Postoji obrazac ponašanja prema kojem se može utvrditi radi li se o lažnim prijavama za zlostavljanje, a on uključuje sljedeće: optužbe se javljaju nakon razvoda

braka, u vrijeme odlučivanja o skrbi nad djetetom; javljaju se u disfunkcionalnim obiteljima; majke koje pokreću optužbe često imaju granični poremećaj ličnosti ili intenzivnu ljutnju prema bivšem partneru; očevi koji pokreću optužbe u pravilu su pasivni i brižni; dijete je obično ženskog spola i mlađe od osam godina; optužbe pokreće roditelj s kojim dijete živi i vodi dijete različitim stručnjacima kako bi dobio potvrdu i potiče nastavak istrage (Blush i Ross, 1987., Buljan Flander, 2010.).

Karakteristike ličnosti i ponašanja majki koje podižu lažne optužbe mogu biti: ostavljanje dojma zabrinute osobe, verbaliziranje straha od partnera, optuživanje partnera za psihičko i fizičko zlostavljanje, isticanje da je dijete u opasnosti, davanje neodređenih odgovora, opisivanje djetetovih osjećaja kao produžetak vlastitih, odvođenje djeteta na ponovljene zdravstvene preglede i ispitivanje djeteta o mogućim spolnim ponašanjima s ocem. Neke majke, nakon što se od njih traže detaljnija objašnjenja, reagiraju pasivno-agresivnim komunikacijskim stilom, prijete tužbom i žale se na neprofesionalnost stručnjaka, dok one s poremećajem ličnosti nemaju dodir s realitetom i daju bizarne opise događaja. S druge strane, očevi koji podižu lažne optužbe imaju potrebu da budu uvijek u pravu, kritični su prema bivšoj partnerici, ističu kako je majka nepodobna. Njihove optužbe mogu biti usmjerene prema novom partneru bivše supruge pri čemu naglašavaju kako su djeca bez nadzora ili ostavljena na brigu nepouzdanim osobama. Djeca, u slučajevima lažnih optužbi za zlostavljanje, daju odgovore koji se čine istreniranima, iskazuju pretjeranu mržnju prema roditelju koji je optužen, izgovaraju fraze koje su slične kao kod roditelja koji iznosi optužbe, iskazuju zabrinutost oko pitanja vezanih uz alimentaciju ili raspodjelu imovine. Također, verbalni opisi koje iznose nisu primjereni njihovoj dobi, a uočava se i nekonzistentnost u opisivanju detalja događaja (Blush i Ross, 1987., Buljan Flander, 2010.).

Kod procjene vjerodostojnosti optužbi za zlostavljanje potrebno je uzeti u obzir sljedeće kriterije: izvor originalnog otkrivanja (roditelj ili dijete), vrijeme iznošenja optužbi, dob djeteta, ponašanje optužujućeg roditelja, prirodu iznesenih optužbi, karakteristike dječje izjave, osobine ličnosti roditelja, ponašanje stručnjaka uključenih u slučaj (Buljan Flander, 2010.).

5. Otuđenje djeteta

Sindrom otuđenja djeteta od roditelja javlja se kao posljedica psihičkog zlostavljanja djeteta koje za krajnju svrhu ima trajno odvajanje djeteta od drugog roditelja i stvaranje osjećaja mržnje prema drugom roditelju od strane djeteta. Jedan roditelj pred djetetom ocrnjuje drugog roditelja zbog vlastitih osjećaja mržnje, izdaje, ljutnje ili povrijeđenosti prema drugom roditelju koji se javljaju nakon prekida veze ili bračne zajednice. Richard Gardner prvi uvodi ovaj termin sindrom otuđenja roditelja koji definira kao svjesna ili nesvjesna ponašanja jednog roditelja, koja nepovoljno utječu na vezu djeteta i drugog roditelja, a konačni rezultat je otuđenje djeteta od drugog roditelja (Gardner, 1991., Protulipac, 2021.). U znanstvenim krugovima izbjegava se korištenje termina sindrom, a njega zamjenjuje koncept otuđenja djeteta.

Uz pojam otuđenja, autori vežu proces "ispiranja mozga" uz pomoć kojeg roditelji ponavljaju djetetu iste sadržaje, vrijednosti i vjerovanja o drugom roditelju sve dok dijete ne usvoji sve navedeno kao svoje ponašanje i stav. Pritom dolazi do izolacije djeteta kako ne bi bilo izloženo drugačijim perspektivama (Warshak, 2008.). Istraživanje na uzorku od 700 roditelja, utvrdilo je kako je njih 80% „ispiralo mozak“ djeci tijekom razvoda, od čega je 20% njih to činilo barem jednom dnevno (Clawar i Rivlin, 2001., Warshak, 2003.).

Razloge za stvaranje saveza s roditeljem – otuđiteljem autori pronalaze u činjenici da dijete želi zaštititi roditelja kojeg vidi kao slabijeg kako bi pritom izbjeglo bijes moćnijeg roditelja (Johnston, 1993., Conway Rand, 1997.b, Protulipac, 2021.). Osim toga, adolescenti se, primjerice, stvaranjem saveza oslobađaju od strožeg roditelja (Rand, 1997.b, Vassiliou i Cartwright, 2001., Protulipac, 2021.).

Koncept otuđenja djeteta predmet je spora među stručnjacima. Iako postoje istraživanja koja dokazuju nepovoljan učinak manipulativnih i neprikladnih ponašanja na razvoj djeteta, neki stručnjaci osporavaju znanstvenu utemeljenost tog koncepta ističući kako se njime manipulira u sudskim postupcima vezanim uz dodjelu skrbništva. U isto vrijeme tekuće rasprave oko definicija i procjene roditeljskog otuđenja mogu ometati praksu i dovesti u zabludu obiteljske sudove (Doughty i sur., 2020.). U nekim slučajevima otuđenje od djeteta postao je alat za zagovornike prava očeva u slučajevima odlučivanja o skrbništvu, pogotovo kada su protiv njih podignute

optužnice za zlostavljanje (Gardner, 1987., Milchman, 2019.). Ono što je važno jest činjenica da se otuđenje može dogoditi u netaknutim obiteljima, kao i u razvedenim (Mone i Biringen, 2006., Deutsch i Pruett, 2009., Milchman, 2019.) te da terapijske intervencije moraju biti osmišljene tako da se bave specifičnim uzrocima roditeljskog odbijanja u pojedinim obiteljima (Pruett, i sur., 2016., Milchman, 2019.).

Milković i sur. (2021.) ističu kako ne postoje podaci o tome u kolikom je broju konfliktnog razdvojenog roditeljstva bilo utvrđeno otuđenje. Prema tome, ne može se ni odgovorno tvrditi da se taj pojam koristio za zaštitu zlostavljača. Također, naglašavaju kako svaki stručni pojam može postati sredstvo manipulacije u sudskim postupcima, stoga je važno prikupiti podatke u hrvatskom kontekstu.

Oni koji osporavaju koncept otuđenja ističu kako se ono zloupotrebljava u slučajevima u kojima postoji obiteljsko nasilje. No istraživanja pokazuju kako djeca koja su otuđena ne iskazuju interes za poboljšanje odnosa s roditeljem, ne vide nijednu pozitivnu stranu, ne mogu navesti ugodne uspomene s otuđenim roditeljem, a otuđitelju ne mogu naći nijednu manu. Dok s druge strane, zlostavljana djeca ne odbacuju roditelja koji ih je zlostavljao, nego žele sačuvati odnos s roditeljem na način da sebe okrivljuju ili opravdavaju zlostavljanje, a za roditelja koji ih je zlostavljao navode da je dobar (Baker i sur., 2012., Milković i sur., 2021., Flis i Rezo Bagarić, 2021.).

5.1. Znakovi prepoznavanja otuđenja djeteta

Otuđenje djeteta može biti blago, umjereno i snažno, a prepoznaje se po specifičnim otuđujućim ponašanjima roditeljima. Primjerice, pretjerano udovoljavanje djetetu kako bi se zadobila naklonost, zanemarivanje lijepih iskustava djeteta s drugim roditeljem i izostavljanje istih iz razgovora, pretjerana kontrola odnosa s drugim roditeljem, ometanje kontakata s drugim roditeljem, pretjerano naglašavanje propusta drugog roditelja, zabrana kontakta s drugim roditeljem, kritiziranje drugog roditelja, lažno optuživanje drugog roditelja za zlostavljanje, iskazivanje tuge kad je dijete s drugim roditeljem (Warshak, 2003.).

Gardner (2002.) navodi skup simptoma koji se obično pojavljuju zajedno kod djeteta, a to su:

- (1) kampanja ocrnjivanja odbačenog roditelja;
- (2) slabi, apsurdni i banalni razlozi kojima dijete racionalizira odbacivanje;
- (3) nedostatak ambivalencije u odnosu na roditelje što znači da dijete jednog roditelja prikazuje negativnim, a drugog apsolutno pozitivnim;
- (4) javlja se fenomen nezavisnog mislitelja, pri čemu dijete inzistira da je sve što govori isključivo njegovo mišljenje;
- (5) dijete koristi posuđene scenarije, odnosno koristi se frazama koje su identične frazama otuđujućeg roditelja bez razumijevanja konteksta i stvarnog značenja;
- (6) odsutnost krivnje i empatije prema odbačenom roditelju;
- (7) zauzimanje strane otuđujućeg roditelja u svim situacijama;
- (8) nakon odbačenog roditelja, dijete odbacuje i proširenu obitelj, kućne ljubimce i sve ostalo što ima veze s njim.

Baker (2018.) uvodi 4-faktorski model prema kojem svi kriteriji (prethodno pozitivan odnos između djeteta i otuđenog roditelja, izostanak nasilja od strane roditelja koji je otuđen, prisutnost strategija kojima se služi otuđujući roditelj i prisutnost ponašajnih znakova otuđenja kod djeteta) moraju biti zadovoljeni kako bi se moglo zaključivati o otuđenju.

Pri utvrđivanju radi li se o otuđenju djeteta ili ne, potrebno je temeljito utvrditi razloge odbijanja odnosa s jednim od roditelja budući da neka djeca odbijaju odnos s roditeljem zbog ljutnje izazvane raspadom partnerskog odnosa ili zbog iskustava obiteljskog nasilja (Rand, 2011., Ajduković i Sladović Franz, 2021.). Osim toga, otuđujuća ponašanja ponekad je teško razlikovati od zaštitničkog ponašanja roditelja (Milchman, 2019.).

5.2. Strategije otuđenja djeteta

Baker i Darnall (2006.) na temelju istraživanja s roditeljima navode i opisuju najčešće strategije, odnosno uočena otuđujuća ponašanja roditelja:

- vrijeđanje (ogovaranje, blaćenje drugog roditelja, povjeravanje djetetu o braku, sudskim sporovima i pitanjima oko uzdržavanja, stvaranje dojma da je drugi

- roditelj bolestan ili opasan, ogovaranje šire obitelji drugog roditelja, omalovažavanje i kritiziranje roditelja pred djetetom),
- ograničavanje i/ili ometanje kontakata roditelja i djeteta (udaljšavanje i skrivanje djeteta, ograničavanje kontakata djeteta sa širom obitelji drugog roditelja, praćenje i ometanje telefonskih poziva između drugog roditelja i djeteta),
 - ometanje simboličkog kontakta (ograničeno spominjanje i skrivanje fotografija drugog roditelja, bacanje darova za dijete od drugog roditelja, poticanje djeteta da nekog drugog zove „tata“ ili „mama“, promjena djetetovog imena),
 - uplitanje u informacije (skrivanje informacija od drugog roditelja - vezanih uz školovanje ili zdravlje djeteta, odbijanje komunikacije, korištenje djeteta kao glasnika),
 - emocionalna manipulacija (poticanje djeteta na osjećaj krivnje zbog pozitivnog odnosa s drugim roditeljem, ispitivanje djeteta nakon posjeta drugom roditelju, prisiljšavanje djeteta na odabir strana – izražavanje odanosti, nagrađivanje djeteta za odbijanje drugog roditelja),
 - stvaranje nezdravog saveza roditelj – dijete (njegovanje djetetove ovisnosti, poticanje djeteta da špijunira drugog roditelja, stvaranje tajnih signala s djetetom, poticanje djeteta na čuvanje tajni od drugog roditelja),
 - razno (kazivanje djetetu da ga drugi roditelj ne voli, stvaranje situacije kao da drugi roditelj odbija dijete, stvaranje sukoba između djeteta i drugog roditelja, vrijeđanje drugog roditelja pred prijateljima, učiteljima, liječnicima..., potkopavanje autoriteta drugog roditelja, ometanje drugog roditelja u ostvarivanju roditeljske uloge).

Osim navedenog, roditelj koji manipulira djetetom često onemogućuje kontakte s drugim roditeljem uz izgovor da je dijete bolesno, ima puno zadaće; inzistira da dijete bude vraćeno kući točno u minutu, dok sam ne poštuje isto pravilo, a često burno reagira prilikom kašnjenja djeteta; planira aktivnosti za dijete (često djetetu vrlo zanimljive i primamljive) u terminu kada ono treba biti s drugim roditeljem, a ako se plan ne realizira, okrivljuje drugog roditelja. Također, ne informira drugog roditelja o bolesti (uzimanju terapije, promjeni liječnika), školskim ili drugim aktivnostima (Žakula Desnica, 2010.).

5.3. Posljedice manipulativnih ponašanja i otuđenja djeteta

Jedan od uznemirujućih aspekata mnogih opisanih strategija otuđenja svakako je taj što neke podrazumijevaju aktivno sudjelovanje djeteta (npr. ispitivati dijete da izabere hoće li posjetiti drugog roditelja, traženje od djeteta da špijunira i/ili čuva tajne od drugog roditelja). Uključivanje djeteta u izdaju i odbacivanje drugog roditelja može rezultirati krivnjom i sramom koji će dijete htjeti odagnati opravdavanjem odbijanja i izbjegavanja drugog roditelja što znači poticanje otuđenja i negativnih osjećaja prema ciljanom roditelju. Mnoge strategije uključuju određenu razinu laganja i obmana pri čemu roditelji otuđitelji stvaraju situacije u kojima se djeci čini kako drugi roditelj ne čini ništa kako treba zbog čega izgleda loše u očima vlastite djece (Baker i Darnall, 2006.).

Teyber (2001., Protulipac, 2021.) kao posljedicu otuđenja navode djetetov precijenjen osjećaj važnosti i mogućnosti utjecaja što može dovesti da u odrasloj dobi ne poštuju autoritete, služe se manipulacijom kako bi ostvarili svoja nerealna očekivanja, ne prihvaćaju granice, postaju egocentrični i iskorištavaju druge.

Ostale posljedice kod djece koja su bila otuđena su: nisko samopoštovanje, mržnja prema sebi, depresivnost, problemi s drogom i alkoholom, manjak povjerenja u sebe i druge, nemogućnost stvaranja stabilnih veza (Baker, 2005.a, Bernet i sur., 2010., Protulipac, 2021.). Istraživanja pokazuju kako otuđena djeca često sama otuđuju vlastitu djecu od drugog roditelja nakon vlastitog razvoda (Steinberg, 2006., Buljan Flander i sur., 2014., Protulipac, 2021.).

6. Tretmanske intervencije u konfliktnom razdvojenom roditeljstvu – uloga suda i centra za socijalnu skrb

Postupci u situacijama konfliktnog razdvojenog roditeljstva u pravilu traju dugo i u njih su uključeni razni profili stručnjaka. Rad s roditeljima koji su u konfliktu zahtjeva sposobnost sagledavanja različitih perspektiva uz istovremeno zastupanje najboljeg interesa djeteta, uzimajući u obzir pravo djeteta da odrasta u najboljem mogućem okruženju. Stručni rad u konfliktnom roditeljstvu izazovan je, težak i nepredvidljiv stoga odluke koje se donose u postupcima treba često ponovno

procjenjivati i proučavati promjene koje su se dogodile u obiteljima te prema tome određivati daljnje prijedloge i aktivnosti (Milković i sur., 2021.).

Roje Đapić i Buljan Flander (2019.) ističu kako ne postoje podaci o ukupnom trajanju procesa, no prema dostupnim statistikama koje se vode unutar Poliklinike za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, prosjek trajanja procesa iznosi 5 godina. Sbarra i Emery (2005., O'Hara i sur., 2019.) navode kako je 15-20% majki i očeva prijavilo trajni sukob tijekom 12-godišnjeg praćenja.

Što se tiče Republike Hrvatske, Obiteljskim zakonom (NN 103/15, 98/19) određeno je da se prije razvoda braka pri nadležnom centru za socijalnu skrb pokreće postupak obveznog savjetovanja pri kojem su roditelji dužni sastaviti Plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, a u kojem su sadržane informacije o načinu ostvarivanja roditeljske skrbi za dijete. Ako roditelji ne postignu dogovor, slijedi im obiteljska medijacija. U slučaju da ni nakon toga ne postignu dogovor, pokreće se postupak na sudu te sud odlučuje o roditeljskoj skrbi. Pokazalo se kako je obiteljska medijacija uspješna kod blagih i umjerenih slučajeva otuđenja, a za teške slučajeve bilo je potrebno žurno upućivanje na sud budući da je u takvim slučajevima potrebno primijeniti intenzivnu terapiju uz pomoć suda (Vestal, 1999., Protulipac, 2021.).

Podaci Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike pokazuju kako je u 2020. godini provedeno 6.701 obvezno savjetovanje od čega je u 4.087 slučajeva postignut sporazum o zajedničkoj roditeljskoj skrbi nakon obveznog savjetovanja.² U ostalim slučajevima, sud će uzeti u obzir prijedloge oba roditelja i mišljenje nadležnog centra za socijalnu skrb te nakon saslušanja donijeti odluku o roditeljskoj skrbi.

² Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (MRMS): Statistička izvješća, Obiteljsko pravna zaštita u Republici Hrvatskoj (2016-2020). Preuzeto s: <https://mrosp.gov.hr/strategije-planovi-programi-izvjesca-statistika/4165> (1.8.2022.)

6.1. Pristupi i programi pružanja podrške obitelji

Obiteljska savjetovališta navode da medijatori rad s obiteljima u viskom konfliktu obično doživljavaju kao područje neuspjeha. Iz perspektive sudova, pravni procesi često završe usmjereni na pobjedu i gubitak s roditeljima koji štite svoj teritorij i posljedično situacija djece može postati još gora (Rød, Ekeland i Thuen, 2008., Van Lawick i Visser, 2015., Høigilt i sur. 2021.). Kada su partneri usredotočeni na pobjedu u sudskim postupcima često su zaokupljeni prikazivanjem „pogrešaka“ drugog partnera (Mutchler, 2017., Majnarić, 2021.). Pritom sudski proces često služi kao sredstvo osвете protiv stvarnog i percipirajućeg ponašanja ili štete koju je nanio bivši partner (Levite i Cohen, 2011., Majnarić, 2021.). Obiteljski medijatori ističu kako sudionike konfliktnog roditeljstva doživljavaju kao prijeteće i kontrolirajuće te da se komunikacija svodi na optuživanje između onog roditelja koji „kontrolira djecu“ i onog koji prijete (Haynes, 1992., Tolle, 1999., Anderson i Goollishan, 1992., Urbanc, 2020.).

Prethodni navodi pokazuju kako otuđujuća i manipulativna ponašanja roditelja mogu dovesti do emocionalnog zlostavljanja djeteta. Taj oblik zlostavljanja najmanje je istražen te u svijetu i Hrvatskoj postoji smanjen interes za izradom programa i tretmana koji bi bili namijenjeni djeci i roditeljima (Roje Đapić i Buljan Flander, 2019.). Pristupi koji se koriste u radu s obitelji temelje se na konceptu osnaživanja i razumijevanju sukoba između roditelja (Bronfenbrenner, 1977., Urbanc, 2020.). Primjerice, model obiteljskog donošenja odluka uključuje osnaživanje cijele obitelji kao sustava i suradnju članova šire obitelji, socijalne mreže i ustanova, a sve u cilju pomoći obitelji da vlastitim snagama razriješi krizu s kojom se suočava (Havnen i Christiansen, 2014., Edwards i Parkinson, 2018., Urbanc, 2020.). Prednost ovakvog pristupa je u tome što i djeca i mladi aktivno sudjeluju u donošenju odluka iskazujući svoje potrebe i želje što nije uvijek slučaj prilikom institucionalnih intervencija (Urbanc, 2020.). Suprotno tome, model individualiziranog pristupa polazi od toga da je svaka obitelj jedinstvena te se projekti u radu s obitelji oblikuju posebno za svakog sudionika uzimajući u obzir njegove specifične potrebe (Urbanc, 2020.). U kontekstu sukoba između roditelja, djetetove potrebe često padaju u drugi plan, stoga je važno da medijatori znaju prepoznati određene dimenzije roditeljskog ponašanja te vratiti fokus na potrebe djeteta i osnaživati roditelje kako bi preuzeli svoje roditeljske uloge.

Primjer jednog programa je „*No Kids in the Middle*“, grupni pristup za do šest obitelji s djecom u dobi između četiri i šesnaest godina, koja žive u dugotrajnom visokom sukobu nakon razvoda njihovih roditelja. Razvili su ga obiteljski terapeuti Van Lawick i Visser (2015.) u Nizozemskoj koji su iskusili složenost rada s takvim obiteljima. Intervencija je model grupnog tretmana namijenjen smanjenju roditeljskog sukoba sprječavanjem i/ili smanjenjem problema psihosocijalne prilagodbe među djecom i povećanjem socijalne podrške roditeljima i djeci iz proširene obiteljske i društvene mreže (Van Lawick i Visser, 2015., Høigilt i sur., 2021.). Dječja grupa održava se u isto vrijeme i u istoj zgradi kao i roditeljska grupa, a glavna svrha joj je podrška i pomoć djeci u izražavanju svojih iskustava života s roditeljima koji su u sukobu te olakšati razmjenu iskustava i strategija suočavanja između djece. Organiziranje dječje grupe paralelno s grupom roditelja pomaže roditeljima da vode računa o svojoj djeci i njihovoj dobrobiti. Iskustva polaznika ovog programa pokazuju kako rad u grupama, iskustvene vježbe i neosuđujući stavovi terapeuta stvaraju prostor za otvorenost i dijeljenje te da su roditelji postali svjesniji u kakvim se situacijama djeca nalaze (Høigilt i sur. 2021.).

Kad je riječ o preventivnim programima za otuđenje djeteta, Jaffe i sur., (2010., Roje Đapić i Buljan Flander, 2019.), navode kako je važno djetetu odrediti osobu od povjerenja koja bi imala ulogu obavijestiti institucije ukoliko primijeti neprikladno postupanje prema djetetu. U isto vrijeme provesti s roditeljima psihoedukaciju, obradu članova obitelji, kvalitetu roditeljske skrbi kako bi se propisale primjerene intervencije. U slučaju da se nakon određenih intervencija utvrde otuđujuća ponašanja potrebno je roditelje obvezno uključiti u intenzivnije intervencije, a u izostanku promjene ponašanja, izdvojiti dijete uz nastavak tretmana sa svim članovima obitelji. Pritom se naglašava važnost žurne reakcije sustava i osiguravanje ravnoteže moći između roditelja. Također, ističu potrebu za sustavnom i intenzivnom edukacijom i supervizijom stručnjaka u sustavu socijalne skrbi, edukacijom svih stručnjaka koji su uključeni u skrb o djetetu (obrazovanje, zdravstvo, pravosuđe) o prepoznavanju znakova emocionalnog zlostavljanja i nužnošću obavještanja centara za socijalnu skrb.

Roje Đapić i Buljan Flander (2019.) navode kako je potrebno propisati sankcije i za stručnjake koji svjesno propuste obavijestiti nadležne institucije o sumnji na

zlostavljanje djeteta. Ističu i kako je emocionalno zlostavljanje djece javnozdravstveni problem zbog čega je potrebno ujednačiti operacionalizaciju kako bi se ono moglo jasnije utvrđivati.

Warshak (2008.) također navodi kako je važno da terapeut ostane neutralan. Stručnjaci bi trebali otuđenim roditeljima dati jasne smjernice o pristupanju otuđenoj djeci. Primjerice, da to bude neizravno za početak, a djeci pomoći da nauče izraziti kako pokazati roditeljima da ne žele i ne trebaju biti uključena u sukob među roditeljima. Osim toga, djeci bi trebalo pomoći da stvore realističnu sliku roditelja i nauče se sama isključiti iz sukoba i suprotstaviti manipuliranju. Tretmani s otuđiteljima trebali bi im pomoći u otkrivanju motiva ljutnje, razgraničavanju vlastitih osjećaja od osjećaja djece, uvidjeti posljedice svojih ponašanja te poboljšati roditeljske vještine. Woodall (2014., Protulipac, 2021.) ističe kako je važno za početak procijeniti koliko je roditelj otuđitelj svog ponašanja i posljedica koje ostavlja na dijete. Ukoliko otuđitelj svjesno manipulira djetetom potrebno je uključiti sud i ograničiti kontakte otuđitelja i djeteta kako bi se moglo djelotvorno raditi na obnovi odnosa između djeteta i otuđenog roditelja.

Neki autori zaključuju kako savjetovanje i edukacija nisu prikladne intervencije za roditelje otuđitelje jer oni svojim ponašanjima odbijaju preuzeti odgovornost. Stoga je važno da sud reagira i jasno navede sankcije u slučaju nesuradnje, nepoštivanja navedenih odluka te prati uključivanje roditelja u preporučene usluge i tretmane (Vestal, 1999., Protulipac, 2021.).

Van der Wal i sur. (2019.) ističu kako visokokonfliktni razvod može biti kontekst koji djecu izlaže riziku od patnje i traume, ali u isto vrijeme može biti kontekst u kojem djeca pokazuju otpornost. Stoga bi intervencije prije i nakon razdvajanja trebale biti usmjerene na osnaživanje i podizanje samopoštovanja kod djece kako bi ublažile stres i potaknule otpornost među djecom čiji su roditelji uključeni u visoke konflikte.

Target i sur. (2017.) proveli su kvalitativnu studiju o iskustvima roditelja u kojoj su roditelji naveli kako se upravljanje kontaktima nakon razdvajanja pokazalo izuzetno stresnim pri čemu navode kako normalno funkcioniraju u mnogim područjima svog života, a u kontekstu odnosa s bivšim partnerom vode se ljutnjom, ljubomorom, povrijeđenosti i očajem. Pritom, česti odlasci na sud, umjesto pomoći u

nagodbi, rezultiraju pogoršanjem osjećaja. Druga tema studije odnosila se na osjećaj da je dijete „svugdje“ i „nigdje“, odnosno da roditelji, iako su zaokupljeni stvarima koje se odnose na dijete, istodobno pokazuju poteškoće u shvaćanju djeteta kao stvarne osobe s osjećajima i iskustvima. Neki roditelji, na dijete gledaju kao kontinuirani simbol njihove prekinute zajednice, dok neki svoje iskustvo poistovjećuju s djetetovim te si stvaraju sliku o tome da imaju dijete koje pati ili dijete koje je jako dobro što dovodi dijete do unutarnjeg sukoba u kojem može biti dijete koje uživa u aktivnostima ili problematično i depresivno i usklađeno s borbama svojih roditelja. Neka djeca pritom odbijaju kontakt drugog roditelja kako bi pokušali kontrolirati sukob i održati mir držeći roditelje razdvojene. U tom slučaju tješe onoga koga oni smatraju ranjivijim roditeljem i stvaraju sigurnost braći i sestrama. Gotovo svi ispitani roditelji iskazuju kako im je najteže nositi se s bivšim partnerom i stvoriti suradni roditeljski odnos. Emocije i misli povezane s tim mogu biti još teže ukoliko bivši partner u međuvremenu ostvari novu vezu. Ovakvi roditelji se obično ne javljaju za pomoć jer smatraju kako bi to oslabilo slučaj u sudskim postupcima. Umjesto toga, zaokupljeni su prikupljanjem činjenica i stalnom borbom pri čemu smatraju da im je potrebno pravno zastupanje, a ne psihološka pomoć.

Polak i Saini (2018.) koristeći ekološki transakcijski model ističu kako bi u svakom pristupu roditeljima u konfliktu stručnjak trebao imati na umu sljedeća pitanja: koliko je dugo obitelj uključena u spor, koja su glavna pitanja u sporu, kakvu ulogu u sukobu ima proširena obitelj ili novi odnosi roditelja, kakvu ulogu stručnjaci imaju (npr. zagovornik, navijačica), kako stil privrženosti, osobnost ili karakterne osobine utječu na sukob, kako sukob utječe na dobrobit djeteta. Slijedom navedenog, potencijalne intervencije mogu uključivati individualno savjetovanje za roditelje i djecu, specijalizirano savjetovanje (usmjereno na konstruktivno upravljanje ljutnjom, mentalno zdravlje i sl.), pomoć u razvijanju suradničkog roditeljskog odnosa, obiteljsko savjetovanje, mehanizme rješavanja sporova, koordinaciju svih pružatelja usluga.

6.2. *Zaštita djece u postupcima*

Glas i perspektiva djeteta uglavnom je zanemarena u literaturi o otuđenju. Ovaj propust je posebno značajan jer su djeca aktivni sudionici u obiteljskoj dinamici, a često se moraju prilagoditi obiteljskom okruženju, što neke potiče na to postanu "kameleoni" mijenjajući svoje emocionalne boje kako bi se uklopili u svaku od dvije vrlo različite sredine (Garber 2014, Doughty i sur., 2020.).

Prema Konvenciji o pravima djeteta načelo najboljeg interesa djeteta (čl. 3) zahtijeva da se pri donošenju odluka ili izvršenju postupaka koji utječu na dijete, ili na djecu kao skupinu, ima na umu kriterij dobrobiti djeteta, dok se načelo slobode iznošenja mišljenja (čl. 12) odnosi na pravo djeteta da aktivno sudjeluje u rješavanju svih pitanja koja utječu na njegov život uključujući i to da bude saslušano u svakom pravnom postupku koji se na njega odnosi pri čemu je važno uzeti u obzir dob i zrelost tog djeteta. Laklija i sur. (2005.) navode kako suci u postupcima razvoda braka izbjegavaju ispitivati djecu kako ih ne bi dovodili u stresne situacije te takva ispitivanja provode djelatnici centra za socijalnu skrb. No, analiza dokumentacije CZSS pokazuje kako u 91,4% slučajeva centar nije kontaktirao dijete što se može objasniti činjenicom kako stručnjaci nastupaju prema djeci sa zaštitničkim stavom te u slučaju konfliktnih situacija pokušavaju izbjeći uključivanje djeteta u postupak razvoda braka. Oni stručnjaci koji imaju iskustva s ispitivanjem mišljenja i želja djece navode kako nailaze na određene zapreke u vidu toga da uključivanje djece u postupak razvoda braka dovodi od povećane napetosti među roditeljima te da time dijete postaje sredstvo manipulacije.

Prema navodima stručnjaka, kod određivanja najboljeg interesa djeteta uzimaju se kriteriji: privrženost djeteta roditelju, materijalna sigurnost, dosadašnja briga i skrb oko osnovnih djetetovih potreba, psihičko i fizičko zdravlje roditelja, zadovoljavajući uvjeti za skladan razvoj djeteta, riješeno stambeno pitanje, angažman roditelja u djetetovim aktivnostima, iskazana želja djeteta, motiviranost roditelja za daljnju skrb (Laklija i sur., 2005).

6.3. Lista za procjenu dobrobiti djeteta u situacijama konfliktnog razdvojenog roditeljstva

Potaknute nedostatkom instrumenata za procjenu psihosocijalne dobrobiti djece u situacijama konfliktnog roditeljstva i neodgovarajućih ponašanja roditelja, Ajduković, Blažeka Kokorić i Sladović Franz (2018.) razvile su Listu kojom stručnjaci u centrima za socijalnu skrb opisuju i procjenjuju učestalost roditeljskih neprikladnih ponašanja i/ili manipulativnih ponašanja roditelja (posebno majke, a posebno oca) u situacijama konfliktnog razdvojenog roditeljstva prema djetetu, jednog prema drugome te prema stručnjacima i sustavu. Osim toga, procjenjuju ponašanje i funkcioniranje djeteta odnosno znakove ugroženosti djeteta; dodatne okolnosti iz šireg okruženja važne za procjenu dobrobiti, uključujući i nasilje u partnerskim odnosima te jesu li prisutni drugi razlozi zbog kojih dijete odbija kontakte s roditeljem s kojim ne živi.

Svrha navedene liste je pomoć stručnjacima u procjeni postojanja rizika za emocionalno zlostavljanje djeteta, bolje planiranje daljnjih mjera stručne pomoći razdvojenim roditeljima, kvalitetnije oblikovanje stručnog mišljenja (za sudske postupke), bolja trijaža za aktivnosti koje se tiču zaštite dobrobiti djeteta, skraćivanje vremenskog perioda u kojem je dijete izloženo riziku od emocionalnog zlostavljanja i nelagodi. Dakle, navedena lista nije dijagnostički instrument nego služi kao pomoć u stručnoj procjeni.

7. Poteškoće u radu i prijedlozi

Iz navedenog pregleda radova može se zaključiti kako odugovlačenje postupaka i manjak sankcija od strane pravnog sustava podržavaju otuđenje. Stoga je potrebno donijeti jasniju zakonsku regulativu i sustav sankcija u slučaju nepoštivanja odluka. Samohrani roditelji iznose kritike centrima za socijalnu skrb u vidu potrebe za boljom edukacijom stručnjaka, bržim rješavanjima slučajeva te unaprjeđenjem odnosa socijalnih radnika prema roditeljima (Raboteg-Šarić i sur., 2003., Laklija i sur., 2005.).

Iskustva stručnjaka koji provode postupak posredovanja prilikom razvoda braka pokazuju kako sudovi i centri za socijalnu skrb surađuju intenzivno te da sudovi

u pravilu prihvaćaju mišljenja i prijedloge centara za socijalnu skrb. Ono što stručnjaci navode kao prepreke u radu s obiteljima su nedovoljan broj stručnjaka, nedovoljan broj edukacija i supervizija, nedostaci u opremljenosti radnih prostora pri čemu iskazuju da uredi stvaraju „deprimirajući ugođaj“. Osim toga, ističu potrebu za ujednačavanjem kriterija postupanja i prakse zaštite najboljeg interesa djeteta u smislu da ne bude toliko prepuštena slobodnoj procjeni stručnjaka. Također, naglašavaju važnost uvođenja sankcija za roditelje koji ne ispunjavaju zakonske obveze te bolje praćenje provođenja rješenja. Nadalje, smatraju da im se stavlja prevelika odgovornost i prevelika očekivanja (pokretanje postupaka, svjedočenje na sudu, poduzimanje zaštitnih mjera, učinkovit savjetodavni rad, terapijski rad) što je izrazito teško ako se uzme u obzir raspoloživost stručnjaka, pritisci oko rokova i opterećenost sustava (Laklija i sur., 2005.).

Autori ističu kako je teško omogućiti strukturu u radu s roditeljima u konfliktu budući da su usmjereni na prošlost, komuniciraju međusobno na način da si upadaju u riječ, ne poštuju pravila zbog čega se medijacija često obustavlja (Martinović, 2019., Pećnik i Klarić, 2020.). Slijedom navedenog potrebno je koristiti transformativni model u kojem medijator pomaže parovima da svoju konfliktnu komunikaciju promijene u pozitivnu i konstruktivnu te da osjećaj slabosti promijene u osjećaj sposobnosti kako bi sami riješili sukobe i stvorili okvir za budući roditeljski odnos, no Pećnik i Klarić (2020.) ističu kako ovakav model medijacije nije zastupljen u hrvatskoj praksi. Sukobi roditelja često se prelijevaju i na sudski postupak što onda pridonosi povećanju stresa i konflikata koji su ionako prisutni (Ver Steegh, 2003., Ajduković, Ernečić i Patrčević, 2016., Pećnik i Klarić, 2020.).

Warshak (2015.) navodi koje su najčešće zablude stručnjaka vezane uz otuđenje, a koje se razlikuju od njegovih istraživanja:

1. Djeca nikada bezrazložno ne odbijaju roditelja s kojim provode najviše vremena.
2. Djeca nikada bezrazložno ne odbijaju majke.
3. Svaki roditelj podjednako doprinosi otuđenju djeteta.
4. Otuđenje je kratkotrajna reakcija djeteta na razdvojenost roditelja.
5. Odbijanje roditelja kratkoročno je zdrav obrambeni mehanizam.

6. Mala djeca koja se opiru pri prelasku k drugom roditelju, a izvan utjecaja otuđitelja iskazuju mu privrženost, ne trebaju intervenciju.
7. Mišljenje otuđenih adolescenata mora se poštovati pri donošenju sudskih odluka.
8. Djeca koja su otuđena, a nemaju problema u drugim područjima života mogu sama odlučiti o kontaktu s drugim roditeljem.
9. Ozbiljno otuđenu djecu najbolje je tretirati klasičnom terapijom prilikom čega dijete ostaje u obitelji.
10. Odvajanje djece od otuđitelja je traumatično.

Stručnjaci i sud trebaju biti otvoreni za mogućnosti da je dječje odbijanje roditelja neopravdano i da može biti usmjereno na roditelja s kojim provodi najviše vremena, čak i kada je taj roditelj majka. Potrebno je uzeti u obzir povijest odnosa roditelj-dijete, vrijeme i kontekst otuđenja, motive, vjerojatnost da će ponašanje svakog roditelja dovesti do otuđenja. Bitno je staviti naglasak na ranu identifikaciju i zaštitu djece u riziku. Slučajeve u kojima dijete uz potporu i prihvaćanje roditelja odbija kontakt bez odgovarajućeg opravdanja treba razmotriti u najkraćem roku. Brza reakcija stručnjaka može spriječiti da se otuđenje ukorijeni pri čemu je poželjno da sud uputi roditelja na tretman promjene destruktivnog ponašanja. Osim toga, potrebno je izraditi mehanizme praćenja kako bi se osiguralo da dijete koje odrasta s otuđiteljem ima dovoljno mogućnost razviti zdrav i pozitivan odnos s oba roditelja. Što se tiče adolescenata, sud bi trebao biti upoznat s tim da su oni sugestibilni, ranjivi i iskazuju nezrele prosudbe. Pored navedenog, odvajanje djeteta od otuđitelja i smještavanjem kod otuđenog roditelja pokazalo se uspješnim u poboljšanju odnosa s otuđenim roditeljem i smanjenjem posljedica otuđenja (Warshak, 2015.).

Iskustva iz prakse pokazuju kako se stručnjaci pomažućih profesija u nekim slučajevima identificiraju s roditeljem koji traži pomoć što može doprinijeti otuđenju, iako im je namjera samo zaštititi dijete (Hellblom i Sjogren, 2002., Protulipac, 2021.). Stoga se načelo nepristranosti u radu sa sukobljenim roditeljima ističe kao najvažnije.

Roditelji koji su prošli proces obiteljske medijacije iskazuju zadovoljstvo i poboljšanja u ostvarivanju roditeljske uloge (Emery i sur., 2001., Pruett i Donsky, 2011., Pećnik i Klarić, 2020.). Pećnik i Klarić (2020.) ističu kako, prilikom izrade modela obiteljske medijacije i programa podrške, treba uzeti u obzir i roditelje koji su

braku, a među kojima postoje česti sukobi u području odgoja djeteta te slabi kapaciteti za rješavanje istih, kako bi naučili smanjiti sukobe i riješiti krize s kojima se suočavaju.

Neki stručnjaci ističu kako je individualni rad s djetetom važan, no takav pristup izostavlja ostale članove obitelji zbog čega intervencija možda neće biti uspješna. Budući da konfliktno roditeljstvo obuhvaća obitelj, trebalo bi obitelj gledati kako cjelinu i promatrati procese unutar obitelji kako bi se moglo adekvatno i nepristrano reagirati. Prema tome, podrška treba biti pružena svim članovima obitelji kako bi promijenili nepovoljne uvjete u kojima odrasta dijete (Jesper Juul, 2002., Milković i sur., 2021.).

8. Zaključak

Pregledom navedenih radova može se zaključiti kako je konfliktno roditeljstvo jedan od tipova roditeljstva nakon roditeljskog razdvajanja, a karakteriziraju ga neprijateljstvo između bivših partnera, međusobno okrivljivanje, nemogućnost preuzimanja odgovornosti za svoju ulogu u sporu (Anderson i sur., 2011.) te velik broj sudskih postupaka i trajne poteškoće u komunikaciji i suradnji oko brige za djecu (Lahlah, 2018., Ajduković 2018.). U takvim slučajevima nerijetko se događa da se dijete nađe u središtu sukoba te bude prisiljeno zauzimati stranu ili igrati ulogu glasnika pri čemu je izloženo različitim neprikladnim i manipulativnim ponašanjima roditelja (Johnston i Roseby, 2005.). Saini i sur. (2016., Gerčar i sur., 2021., Flis i Rezo Bagarić, 2021.) navode kako se otuđujuća ponašanja, odnosno ponašanja koja čini jedan roditelj s ciljem distanciranja i narušavanja odnosa djeteta s drugim roditeljem, mogu precizno identificirati, a nova saznanja pokazuju da očevi i majke mogu otuđivati djecu, da jedan roditelj može pokušati otuđiti dijete iako ne živi s njim te da otuđenje nastaje i u cjelovitim obiteljima.

Dok jedni govore o manipulaciji sustavom, drugi ističu da je otuđenje utemeljeno u znanosti, stoga je jedan od generalnih zaključaka navedenih radova da je potrebno, prije svega, unaprijediti metodologiju kojom se istražuje priroda sukoba među roditeljima, posljedice koje taj sukob ostavlja na njih kao i na djecu te postojanje manipulativnih ponašanja koja vode otuđenju djeteta. Važno je naglasiti da se svakim stručnim pojmom može manipulirati u sudskim postupcima zbog čega je potrebna

kvalitetna i detaljna stručna procjena, pogotovo u postupcima u kojima se odlučuje o skrbništvu (Gerčar i sur., 2021.). Istraživanja bi pomogla stručnjacima kako bi mogli adekvatno reagirati i izraditi kvalitetne programe za roditelje i djecu koja su uključena u međuroditeljski sukob. Ono što je zajedničko svim radovima je to da potvrđuju kako sukob među roditeljima ostavlja negativne posljedice na psihosocijalni razvoj djece te da prilagodba djece na razvod roditelja ovisi o njihovim strategijama suočavanja. Uzimajući u obzir navedeno, potrebno je djeci koja su izložena sukobu pružiti odgovarajući tretman koji bi uključivao pružanje podrške i učenje adekvatnih strategija suočavanja s problemima.

Roditelje koji su u konfliktu važno je informirati o pravnim posljedicama razvoda, o negativnim posljedicama konflikta na razvoj djeteta, o mogućim oblicima pomoći i podrške, i sl. U savjetodavnom radu i drugim oblicima tretmana s roditeljima koji su u sukobu i djecom, važno je uključiti cijelu obitelj i upoznati se s procesima unutar te obitelji. Kad je riječ o intervencijama u socijalnom radu, preventivni programi trebali bi se pružiti roditeljima u ranoj fazi razdvajanja kako bi se ojačala njihova komunikacija i vještine rješavanja sukoba i samim tim spriječile negativne posljedice razdvajanja na dijete.

Dužnost stručnjaka je zastupati najbolji interes djeteta i pravo na odrastanje u najboljem mogućem okruženju. U radu s djecom kod kojih je utvrđen neki od simptoma traume povezane s roditeljskim konfliktom važno je uključiti stručnjake različitih profila i poticati na multidisciplinarni pristup. U slučajevima konfliktnog roditeljstva i prepoznavanja manipulativnih ponašanja, potrebno je pojačati međusektorsku suradnju i koordinaciju te jasno odrediti uloge i procedure u pojedinim institucijama, a sve u svrhu sprječavanja emocionalnog zlostavljanja djece (Ajduković, Sladović Franz, 2021.). Također, ističe se potreba za poboljšanjem sustava sankcija i praćenjem provedbe rješenja. Budući da istraživanja pokazuju značajan utjecaj socijalne mreže na pozitivno roditeljstvo, uloga socijalnog rada je svakako ojačati socijalnu mrežu roditelja koji su u sukobu, podršku djeci i utjecati na poboljšanje usluga u zajednici.

Iskustva iz prakse također pokazuju kako korisnici prava i usluga u sustavu socijalne skrbi često ulažu prigovore i prijave protiv postupanja nadležnih socijalnih radnika što se pogotovo odnosi na roditelje u sukobu (Maljuna i sur., 2020.). Upravo

ova tema potaknula je velik interes u društvu, a u medijima je često prikazana iskrivljena slika zbog čega javnost nije upućena u to kako funkcionira sustav socijalne skrbi te se mogu vidjeti negativni komentari, prigovori i kritike upućene centrima za socijalnu skrb. Pri tom su socijalni radnici vezani etičkim kodeksom i ne smiju u javnost iznositi pojedinosti o slučaju o kojem se raspravlja. Širenje iskrivljenih informacija i negativnih komentara smanjuje povjerenje u sustav stoga je važno poslušati glas socijalnih radnika i probleme s kojima se svakodnevno susreću te im omogućiti redovite supervizije.

Literatura

1. Ajduković, M. (2018). Razvoj Liste za procjenu ugroženosti psihosocijalne dobrobiti djeteta u situacijama konfliktnog razdvojenog roditeljstva. U: Knjiga rezimea 66. Naučno-stručni skup – kongres psihologa Srbije „Futurizam u psihologiji - psihologija u zoni budućeg razvoja“.
2. Ajduković, M., & Sladović Franz, B. (2021). Prilog javnoj raspravi o položaju djece i roditelja izloženih nasilju u situacijama konfliktnog razdvojenog roditeljstva iz psihosocijalne perspektive. Posjećeno 21.8.2022. na mrežnoj stranici: <https://www.hksr.hr/prilog-javnoj-raspravi-o-polozaju-djece-i-roditelja-izlozenih-nasilju-usituacijama-konfliktnog>
3. Amato, P.R. (2014). The Consequences of Divorce for Adults and Children: An Update. *Društvena istraživanja*, 23 (1), 5-24.
4. Anderson, S. R., Anderson, S. A., & Palmer, K., L. (2011). Defining High Conflict. *The American Journal of Family Therapy*, 39, 11–27.
5. Baker, A. J. L. (2018.). Reliability and validity of the four-factor model of parental alienation. *Journal of Family Therapy*, 42(1), 110-118.
6. Baker, A. J. L., & Darnall, D. (2006). Behaviors and Strategies Employed in Parental Alienation. *Journal of Divorce & Remarriage*, 45(1-2), 97–124.
7. Bergman, A.S., & Rejmer, A. (2017). Parents in child custody disputes: Why are they disputing? *Journal of Child Custody*, 14(2-3), pp. 134-150.
8. Buljan Flander, G. (2010). Lažne optužbe za zlostavljanje djece tijekom razvoda braka. U: Osmak-Franjić D. (ur.), *Djeca i konfliktni razvodi: Zbornik priopćenja s Godišnje konferencije Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe i stručnih rasprava Pravobranitelja za djecu RH*. (94-101). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
9. Clemente, M., Padilla-Racero, D., & Espinosa, P. (2020). The dark triad and the detection of parental judicial manipulators. Development of a judicial manipulation scale. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(8), 2843.
10. Čavarović-Gabor, B. (2008). Povezanost razvoda braka roditelja i simptoma traume kod djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (1), 69-91.

11. Čudina - Obradović, M., & Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*, Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
12. Doughty, J., Maxwell, N., & Slater, T. (2020). Professional responses to “parental alienation”: research-informed practice. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 42(1), 68–79.
13. Filipović, G. & Osmak-Franjić, D. (2010). Manipulacija djecom tijekom razvoda braka ili prekida izvanbračne zajednice roditelja – iz perspektive pravobraniteljice za djecu. U: Osmak-Franjić, D. (ur.), *Djeca i konfliktni razvodi: Zbornik priopćenja s Godišnje konferencije Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe i stručnih rasprava Pravobranitelja za djecu RH*. (str.61-67). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
14. Flis, I. & Rezo Bagarić, I. (2021). *Znanstveni mač i gordijski čvor otuđenja. Zagrebačko psihološko društvo*. Posjećeno 10.9.2022. na stranici: <https://zgpd.hr/2021/12/05/znanstveni-mac-i-gordijski-cvor-otudenja/>
15. Gardner, R. A. (2002). Parental alienation syndrome vs. parental alienation: which diagnosis should evaluators use in child-custody disputes? *American Journal of Family Therapy*, 30(2), 93-115.
16. Gerčar, A., Milković, M. & Pejić, I. (2021). *Što (ne) znamo o otuđenju? Zagrebačko psihološko društvo*. Posjećeno 10.9.2022. na stranici: <https://zgpd.hr/2021/10/17/sto-ne-znamo-o-otudenju/>
17. Høigilt, A., M., & Bøe, T., D. (2021). Doubt, Hope, Pain, and New Discoveries: Parents’ Experiences of the High-Conflict Program ‘No Kids in the Middle’. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 42, 188–200.
18. Johnston, J. R. (1994). High-conflict divorce. *Future of Children.*, 4(1), 165–182.
19. Johnston, J., & Roseby, V. (2005). In the Name of the Child: A Developmental Approach to Understanding and Helping Children of Conflicted and Violent Divorce. *Family Court Review*. 36, 317-319.
20. Kelly, J. (2003). Changing Perspectives on Children's Adjustment Following Divorce A View from the United States. *Childhood*. 10(2), 237-254.

21. Laklija, M., Pećnik, N., & Sarić, R. (2005). Zaštita najboljeg interesa djeteta u postupku razvoda braka roditelja. *Ljetopis socijalnog rada*, 12(1), 7-38.
22. Lamela, D., Figueiredo, B., Bastos, A., & Feinberg, M. (2016). Typologies of Post-divorce Coparenting and Parental Well-Being, Parenting Quality and Children's Psychological Adjustment. *Child Psychiatry and Human Development*, 47(5), pp. 716-728.
23. Lange, A.M.C., Visser, M.M., Scholte, R.H.J., & Finkenauer, C. (2021). Parental Conflicts and Posttraumatic Stress of Children in High-Conflict Divorce Families. *Journal of Child and Adolescent Trauma* 15, 615-625.
24. Leon, K. (2003). Risk and Protective Factors in Young Children's Adjustment to Parental Divorce: A Review of the Research. *Family Relations*, 52(3), 258–270.
25. Majnarić, I. (2022). Obilježja visokokonfliktnih razvoda roditelja s maloljetnom djecom. *Ljetopis socijalnog rada*, 29(1), 99-123.
26. Maljuna, I., Ajduković, M., & Ostojić, D. (2020). Obilježja prekida partnerske zajednice roditelja sa simptomima emocionalno nestabilne ličnosti. *Socijalna psihijatrija*, 48(1), 20-49.
27. Matošević, J. (2020). Mentalno zdravlje djece razvedenih roditelja. *Časopis studenata psihologije*, 3(1), 57-68.
28. Milchman, S. M. (2019). How far has parental alienation research progressed toward achieving scientific validity? *Journal of Child Custody*, 16(2), 115–139.
29. Milković, M., Stojević, M., & Ćosić, I. (2021). *Postupci u konfliktnom razdvojenom roditeljstvu i tretmanske intervencije*. Društvo za psihološku pomoć. Dostupno na stranici: <https://zgpd.hr/2021/11/07/postupci-u-konfliktnom-razdvojenom-roditeljstvu-i-tretmanske-intervencije/>
30. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2020). *Statistička izvješća, Obiteljsko pravna zaštita u Republici Hrvatskoj (2016-2020)*. Preuzeto s: [cchhttps://mrosp.gov.hr/strategije-planovi-programi-izvjesca-statistika/4165](https://mrosp.gov.hr/strategije-planovi-programi-izvjesca-statistika/4165) (1.8.2022.)
31. Obiteljski zakon NN 103/15, 98/19.

32. O'Hara, K. L., Sandler, I. N., Wolchik, S. A. & Tein, J.-Y. (2019). Coping in context: The effects of long-term relations between interparental conflict and coping on the development of child psychopathology following parental divorce. *Development and Psychopathology*, 31(5), 1695-1713.
33. Pećnik, N., & Klarić, B. (2020). Suroditeljstvo: Određenje, obilježja i implikacije za obiteljsku medijaciju. *Ljetopis socijalnog rada*, 27 (2), 317-340.
34. Polak, S., & Saini, M. (2018). The Complexity of Families Involved in High-Conflict Disputes: A Postseparation Ecological Transactional Framework. *Journal of Divorce & Remarriage*, 1–24.
35. Profaca B. (2010). Učinci izraženog roditeljskog sukoba tijekom razvoda na dijete. U: Osmak-Franjić, D. (ur.). *Djeca i konfliktne razvodi: Zbornik priopćenja s Godišnje konferencije Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe i stručnih rasprava Pravobranitelja za djecu RH*. (str. 77-92). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
36. Protulipac, M. (2021). Otudjenje od roditelja i obiteljska medijacija. *Ljetopis socijalnog rada*, 28(2), 475-498.
37. Roje Đapić, M., & Buljan Flander, G. (2019). Prevencija emocionalnog zlostavljanja djece u visokokonfliktnim razvodima roditelja: Analiza stanja u Hrvatskoj. *Kriminologija & socijalna integracija*, 27(2), 256-274.
38. Smyth, B. M., & Moloney, L. J. (2017). Entrenched postseparation parenting disputes: The role of interparental hatred? *Family Court Review*, 55(3), 404-416.
39. Sobolewski, J. M., & Amato, P. R. (2007). Parents discord and divorce, parent - child relationships and subjective well - being in early adulthood: Is feeling close to two parents batter than feeling close to one? *Social Forces* 85(3), 1105- 1124.
40. Target, M., Hertzmann, L., Midgley, N., Casey, P. & Lassri, D. (2017). Parents' experience of child contact within entrenched conflict families following separation and divorce: a qualitative study. *Psychoanalytic Psychotherapy*, 31(2), pp. 218-246.

41. Ujedinjeni narodi (2001.) *Konvencija o pravima djeteta*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
42. Urbanc, K. (2020). Teorijski okviri za primjenu osnaživanja u medijaciji roditeljskih sukoba. *Ljetopis socijalnog rada*, 27(2), 213-230.
43. van der Wal, R.C., Finkenauer, C., & Visser, M.M. (2019). Reconciling Mixed Findings on Children's Adjustment Following High-Conflict Divorce. *Journal of Child and Family Studies*, 28(2), pp. 468-478.
44. Visser, M., Finkenauer, C., Schoemaker, K., (...), de Schipper, J.C., & Lamers-Winkelmann, F. (2017). I'll Never Forgive You: High Conflict Divorce, Social Network, and Co-Parenting Conflicts. *Journal of Child and Family Studies*, 26(11), pp. 3055-3066.
45. Warshak, R. A. (2015). Ten parental alienation fallacies that compromise decisions in court and in therapy. *Professional Psychology: Research and Practice*, 46(4), 235–249.
46. Warshak, R.A. (2003). Bringing sense to parental alienation: A look at the disputes and the evidence. *Family Law Quarterly*, 37(2), 273-301.
47. Warshak, R.A., (2008). *Otrov razvoda: Zaštita veze između roditelja i djeteta od osvetoljubivog bivšeg partnera*. Zagreb: Algoritam.
48. Žakula Desnica T. (2010). Nekvalitetan razvod i manipulacija djecom. U: Osmak-Franjić, D. (ur.) *Djeca i konfliktni razvodi: Zbornik priopćenja s Godišnje konferencije Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe i stručnih rasprava Pravobranitelja za djecu RH*. (str. 133-139). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.